

Borut Brezar

Ko samo boj za zgodovino ni dovolj

FEBVRE, LUCIEN (2015): *Boj za zgodovino in Civilizacija. Beseda in ideja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Na prvi pogled bi se nam lahko zdelo, da so časi, v katerih je živel in deloval zgodovinar Lucien Febvre (1878–1956), že zdavnaj minili in da so se njegove ideje že uveljavile tudi v slovenskem prostoru. Zgodovinopisje se namreč že dolgo ne ukvarja več samo s politično in vojaško zgodovino, obstajajo tematsko zelo različni časopisi in revije s področja zgodovinopisja, študentke in študenti lahko študirajo tudi socialno zgodovino, spodbujajo se interdisciplinarnost in skupinske študije. Postavlja se nam torej vprašanje, kaj se lahko sploh še naučimo od soustanovitelja znamenite francoske revije *Annales d'histoire économique et sociale*, ko pa se zdi, da so njegove ideje že postale del proučevanja zgodovine, in mu lahko kvečjemu namenimo posebno mesto v zgodovinskih pregledih zgodovinopisnih teorij? Odgovor na to vprašanje je lahko njegova knjiga *Boj za zgodovino in Civilizacija. Beseda in ideja*, ki nam jasno pokaže, da Febvrovih idej ne moremo

zavreči. V knjigi je zbranih 16 recenzij, razprav in predavanj, dodana pa je tudi razprava *Civilizacija. Beseda in ideja*. Razprave so bile objavljene med letoma 1906 in 1952, torej gre za misel, ki vključuje skoraj celo obdobje njegovega znanstvenega (ne pozabimo, da je za Febvra zgodovinopisje znanost) delovanja. Čeprav razprave obravnavajo zelo raznolike teme, lahko v njih razberemo jasno rdečo nit, ki pomeni Febvrovo razumevanje zgodovine.

Ko Febvre piše o zgodovinskih dejstvih, se časovna razdalja med letom 1952, ko je knjiga izšla, in letom 2017 nenadoma skrajša. Vsakemu zgodovinarju in zgodovinarki so še danes znane situacije, ko ju nezgodovinarji sprašujejo po letnicah, številkah, odstotkih ali imenih, saj se jim zdi samoumevno, da bi to morala vedeti, ker sta pač zgodovinarja. Dober zgodovinar ali zgodovinarica je v tem pogledu tisti, ki pozna ali mu uspe zbrati čim več podrobnosti iz preteklosti. Za Febvra pa kopičenje podatkov ni zgodovina. Tak pogled na zgodovino (imenuje jo zgodovina, ki historizira) primerja z mozaikom, v katerem posamezni kamenčki mozaika pomenijo dejstva. Potres je sesul mozaik, kamenčke pa je zasula zemlja. Zgodovinarjeva naloga naj bi v tem primeru bila, da pobere prav vse kamenčke in med njimi ne sme izbirati, saj bi lahko bila skažena podoba celote. Zdi se torej, da sta zgodovinar in zgodovinarica tista, ki (naključno) zbirata podatke in podrobnosti, izbiranje dejstev pa jima je najstrože prepovedano. Tej predstavi se Febvre na več mestih v knjigi odločno upre, saj ta metoda vodi samo h kopičenju podrobnosti, ki jih

potem druge znanosti, kot je na primer sociologija, organizirajo in sestavijo skupaj, zgodovinopisje pa nima možnosti za resno interpretacijo. Dejstva sama na sebi za Febvra ne obstajajo, saj je vsako dejstvo že obdelan podatek. Podatki, kot je na primer rast prebivalstva v določenem obdobju, so plod natančnega in dolgotrajnega proučevanja različnih virov. Tudi na prvi pogled preprosta »zgodovinska dejstva«, kot je umor francoskega kralja Henrija IV. leta 1610 v Parizu, ob analizi razpadejo na kompleksna vprašanja o materialnih, verskih in drugih vzrokih in posledicah tega atentata. Vse znanosti ustvarjajo svoj objekt. Tako kakor dejstva zgodovinarji ali zgodovinarju nikoli niso dana že vnaprej, enako mora tudi histologinja ali histolog veliko časa nameniti pripravi preparatov in njihovemu barvanju, preden jih lahko postavi pod svoj mikroskop. Čeprav znanstveniki vedo, kaj iščejo, je dejstva včasih težko ugotoviti. Izbira dejstev je pri tem ključnega pomena. Vnaprejšnje postavljanje teorij in hipotez je za izvajanje znanstvenega dela nujno, saj omeji področje proučevanja in omogoča graditev interpretacije. Febvra lahko dopolnimo še s tem, da lahko nerefektirano zbiranje in urejanje podatkov brez vpeljave teorije hitro zapade v ideološke samoumevnosti.

Naslednja značilnost Febvrovega pogleda na proučevanje zgodovine je podiranje meja med znanostmi. Tega ne moremo razumeti kot preprosto dodajanje drugih strok k zgodovini. Febvre namreč zahteva delo v skupini, ki ne bi bila sestavljena samo iz zgodovinarjev, ki bi se specializirali tudi na področjih sorodnih znanosti, temveč

zahteva, da bi zgodovinarji proučevali preteklost skupaj z znanstveniki drugih strok. Raziskovalna skupina, ki bi raziskovala zgodovino tehnike, bi bila lahko sestavljena iz pravih tehnikov, kemikov s poznavanjem zgodovine kemije, ekonomistov, vse skupaj pa bi vodili zgodovinarji. Tako bi se tudi končala doba zgodovinarjev samotarjev, ki v arhivih, kakor pravi Febvre, skrivajo dokumente, da bi jih prihranili samo zase in za svoje raziskovanje. Ko je Febvre še kot urednik sodeloval pri nastajanju *Encyclopédie française*, ki je izhajala med letoma 1935 in 1966, se je odločno boril proti »specialističnemu duhu« in zagovarjal stališče, da posameznih tematik ne bodo obdelovali po področjih posameznih strok, saj je *Enciklopedijo* razumel kot skupen dom vseh znanstvenikov in vseh umetnikov, ki se v njej medsebojno obveščajo o svojih idejah, metodah, raziskavah in prizadevanjih ter se zavedajo, da imajo enake cilje. Želel je razdreti abstraktne ovire in se neposredno posvetiti problemom, ki si jih zastavlja človek, ne da bi se moral ozirati na pripadnost neki šoli. Vendar pa morajo biti vse raziskave, ki spadajo na področja drugih znanosti, usklajene s sodobnimi ugotovitvami, saj se je prevečkrat zgodilo, da so zgodovinarji uporabili zastarele ugotovitve. Tudi sam je zato pozorno spremljal dogajanja in premike v drugih znanostih: geografiji, psihologiji, umetnostni zgodovini, biologiji, fiziki in drugih. Predvsem fizika z elektrodinamiko in mikrobiologija z odkrivanjem organizmov, ki so se izmikali mehanskim zakonom, sta povzročili, da so se v njegovem času zamajali in sesuli stari znanstveni sistemi. Na

novo je bilo treba razmisliti o pojmovanju znanstvenega dejstva, znanstvenega zakona, naključja in same znanosti. Febvre je bil prepričan, da morajo zaradi temeljnih sprememb v drugih znanostih tudi zgodovinarji in zgodovinarke znova razmisliti o zgodovinoписju. Zavzemal se je tudi za to, da bi zgodovinarke in zgodovinarji opustili predstavo, po kateri se zgodovinoписje tvori bolj ali manj samo na podlagi pisnih virov, in začne bolj intenzivno proučevati tudi geografsko okolje, umetniško ikonografijo in druge vire, prek katerih se lahko konstruira preteklost človeških skupnosti.

Proučevanje preteklosti je vedno vpeto v sedanost. Zgodovina sistematično zbira pretekla dejstva in jih razvršča glede na svoje sedanje potrebe. Febvre za to navede dva primera. Dokumenti, s katerimi se lahko piše ekonomska zgodovina, so bili dolga leta razvrščeni v arhivskih škatlah. Šele ko si je družba začela zastavljati ekonomska vprašanja, so zgodovinarke in zgodovinarji začeli brisati prah s starih škatel ter začeli proučevati ekonomsko preteklost. Nasproten primer je pisanje genealoške zgodovine. Ta je dolgo imela veliko veljavo, saj jo je podpirala sama družbena struktura. Ko pa se je družbena struktura spremenila in je posameznikov izvor izgubil svoj nekdanji pomen, je genealoška zgodovina skoraj prenehala obstajati. Družbena vloga zgodovinoписja bi torej lahko bila organizacija preteklosti glede na sedanost. Vendar ne na račun natančne analize. Febvre navede primer nemškega avtorja Oswalda Spenglerja, ki je leta 1922 izdal knjigo *Zaton Zahoda*. Knjiga

je kljub pomanjkanju analize in deduktivnosti hitro doživela velik uspeh, saj je Spengler pisal v jasnem jeziku, kar je bilo za zgodovinoписna dela v Nemčiji takrat redkost. Njegovo prerokovanje propada je bilo blizu nemškemu malo-meščanstvu, ki je simpatiziralo z nacizmom. Bralci so v njegovih delih našli skupne sovražnike v demokraciji, meščanskem liberalizmu in marksizmu. Ko so prišli na oblast nacisti, je Spenglerjev uspeh hitro ugasnil, saj je bil njegov ton preveč pesimističen za potrebe nove oblasti, ki je želela zgraditi nov svet in novega človeka.

Predmet zgodovinoписja so pretekla človeške skupnosti. Vendar ne abstraktni ljudje, ki bi bili negibni in večni, temveč konkretni ljudje znotraj družb. Za Febvra je socialna zgodovina edina zgodovina, ki obstaja, – zgodovina, ki jo po njegovem učencu Fernandu Braudelu imenujemo totalna zgodovina. Febvre je namreč svojim študentom predaval o tem, da jih morajo zanimati vsi vidiki človeka, saj zgodovinarji nimajo kaj početi s kosi trupel, če človeka razkosajo na različne izseke stvarnosti (npr. na ekonomsko ali politično zgodovino). Zanimati jih mora torej človek v celoti. Spodbujal jih je, da se pomešajo z vso pestrostjo intelektualnega življenja in živijo tudi praktično življenje. Zgodovinar ali zgodovinarica morata biti nekdo, ki ljubi življenje in ga zna gledati. Ni naključje, da je Febvre eno od poglavij v knjigi naslovil *Živeti zgodovino*. Želel se je izogniti zgodovinoписnim delom, v katerih kmetje namesto ilovice obdelujejo cerkvene listine, prav tako pa je bil proti absolutnim formulacijam, ki osiromašijo in izsušijo tisto, kar je

prežeto z življenjem. Za najvišji ideal in zadnji cilj zgodovinarjev in zgodovinarke je razglasil namero, da bi za vsako proučevano obdobje znova sestavili miselno gradivo ljudi tega obdobja in rekonstruirali fizični, umski in moralni svet vsake generacije.

Delu je dodana razprava *Civilizacija. Beseda in ideja*, ki je izšla leta 1930. V njej je Febvre pokazal razvoj besede »civilizacija« in kontekst, ki je vplival na nastanek besede in na njene spremembe. Na začetku razprave avtor ugotavlja, da v francoščini obstajata dva skoraj protislovna pojma civilizacije. V prvem primeru civilizacija pomeni skupek značilnosti, ki jih opazovalec vidi v skupnem življenju neke človeške skupnosti (etnografsko pojmovanje civilizacije), v drugem primeru pa gre za vrednotno sodbo, ko neki civilizaciji pripisujemo moralno in materialno superiornost. Glagol »civilizirati« in pridevnik »civiliziran« sta obstajala še pred nastankom samostalnika »civilizacija«, ki se je po Febvrovem raziskovanju prvič pojavil leta 1766. Pri analizi avtor uporablja primerjalno metodo, ko primerja razvoj besede v francoščini še z angleško besedo. Ob prebiranju filozofije tistega časa je jasno, da so razsvetljenski avtorji iskali besedo za zmago in razcvet razuma na ustavnem, političnem, upravnem, moralnem, verskem in intelektualnem področju – zato so sestavili novo besedo civilizacija, ki se je v času revolucije neverjetno razširila. Za Febvra ni naključje, da se je beseda pojavila v času nastajanja *Enciklopedije*, saj je takrat nastala tudi ideja o racionalni znanosti, ki je enotna v metodah. Revolucija in odkrivanje sveta sta

povzročila kritiko pojma civilizacija, zato je najprej nastal množinski samostalni »civilizacije«, nato pa je prišlo do razcepa na znanstveno (etnografsko) in pragmatično pojmovanje pojma civilizacije.

Lucien Febvre, ljubitelj zgodovine in življenja, je skupaj z Marcom Blochom in drugimi somišljeniki pred več kot 60 leti postavil temelje drugačnemu zgodovinopisju. Njegove ideje lahko zgodovinarke in zgodovinarjem še vedno kažejo smer za pisanje dobrega zgodovinopisja. Vendar pa smo zgodovinarji in zgodovinarke danes soočeni s stvarnostjo, ki je Febvre ne omenja: prisiljeni smo ustvarjati v razmerah, v katerih je upoštevanje njegovih načel o totalni (socialni) zgodovini močno ogroženo. Pisanje kakovostnega zgodovinopisja namreč vedno zahteva svoj čas, tega pa kratkotrajni projekti in prekarna eksistenca ne omogočajo. Če želimo zgodovinarji in zgodovinarke slediti Febvru, mora boj za zgodovino postati tudi boj za produkcijske razmere ustvarjanja vednosti o preteklosti in tudi boljše razmere za ustvarjanje humanistike sploh. Zgodovinopisje si mora izboriti svoje mesto ali kot pravi Febvre v poglavju *K drugačni zgodovini*: »Zgodovina mora začeti nadlegovati sodobnega človeka: učinkovita zgodovina, ki bo prisotna v zavesti vseh. Sprva se bodo pritoževali. Se norčevali. Nato bodo razmislili. In tedaj bomo lahko odigrali tekmo. In v njej zmagali.« (Febvre, 2015: 248)